

Kontinuita a změna, nebo kontinuita změn?

**Kniha,
o které se
hovoří**

MÁLOKTERÁ OBLAST PŘEDSTAVUJE při výkladu dynamiky uplynulého vývoje tvrdší badatelský oříšek, než je tomu v případě proměn sociální politiky v turbulentním 20. století – a navíc na území, které, byť se po většinu této doby nazývalo Československem, změnilo za ono století osmkrát svoji státní identitu. Právě napětí mezi zděděným, daným, očekávaným, koncipovaným – a v kontextu politických, hospodářských a společenských změn někdy i realizovaným – bylo náročnou výzvou, které se chopil tým vedený historikem v oboru moderních dějin Jakubem Rákosníkem a právníkem Igorem Tomešem. Právě zmíněné dvě disciplíny vytvořily rámec vzniku recenzované publikace.

V konceptuálně laděné první části představují autoři sociální politiku v jednotě tří jejích determinant: normativní (hodnotová a ideologická východiska), ekonomické (nevyhnutelné ekonomické limity) a sociálně strukturní (reakce na danou sociální strukturu). Respektují tím historicky formotvornou roli idejí i materiálních procesů industrializace a modernizace. Zde se již ovšem promítá omezení, dané chápáním sociálního státu jako nástroje vycházejícího z uznaných sociálních práv a zprostředkujícího svým obyvatelům komplexní sociální ochranu (někde také: bezpečnost). Druhou stranou této mince je ovšem autory opomíjená sociálně produktivní funkce sociálního státu: toho, že ochranou, ale i kultivací lidských kompetencí a dispozic pozitivně přispívá ke společenské reprodukci a rozvoji.

Druhá část sleduje jednotlivé fáze vývoje českého a slovenského sociálního státu. Velmi oceňuji jak zevrubný popis popřevratového vývoje sociální politiky v nově zrozeném státu, tak i rozsáhlý rozbor sociálněpolitických aktivit československé exilové vlády v letech 1939 až 1945. Dvě kritické poznámky si podle mého názoru zaslouží část věnovaná normalizačnímu režimu a populistické sociální politice v období let 1969 až 1989. Autoři zde razí pojem „korporatizace československého sociálního státu“, přičemž mají na mysli přesun části veřejných sociálních výdajů na podnikovou sféru. Svoje přesvědčení o významu tohoto přesunu však nedokládají žádnými ekonomickými údaji, jež by se týkaly vývoje jeho relativní váhy v čase. Samotný termín „korporatizace“ pak považují v kontextu analýzy sociálního státu za nevhodně užitý. V této oblasti je, jak známo, už po desetiletí vžitý termín „korporativní sociální stát“ coby jeden z jeho ideálních typů.

Jakub RÁKOSNÍK –
Igor TOMEŠ a kol.

Sociální stát v Česko- slovensku Právně- -institucionální vývoj v letech 1918-1992

*Auditorium, Praha
2012, 416 s., 360 Kč*

Ještě vážnější námitku pak musím vznést proti tezi, že Husákov režim podkopával svoje základy ekonomicky neudržitelnými investicemi do sociální sféry, což vedlo k podvázání ekonomického vývoje země. Vždyť základní příčinou kolapsu ekonomik sovětského typu bylo samo neefektivní centrálně plánované hospodářství. To dokládají i ekonomické krize ve všech lidových demokraciích (o Sovětském svazu nemluvě) – a v nich dozajista nedocházelo k tak štědrým veřejným investicím do sociálního státu, jako tomu bylo v normalizovaném Československu... Tato teze se však na stránkách posuzované publikace objevuje hned několikrát, na straně 186 i v kuriózní zkratce, že *normalizace dále ujídala z budoucího krajíce* – jako kdyby vyšší průmyslové investice dokázaly zabránit úpadku a konci tohoto režimu.

Pasáž o podhoubí koncepční přípravy sociálních reform na konci osmdesátých let se omezuje v zásadě na osoby kolem pražské pobočky Výzkumného ústavu sociálního rozvoje a práce. Toto podhoubí bylo ovšem podstatně rozsáhlejší. Po listopadu 1989 je nutno připomenout i autory opomenuté aktivity Občanského fóra, jehož programová komise se štěpila do mnoha částí. Na půdě sociální komise Občanského fóra pak vznikl sociální program Občanského fóra, inkorporovaný do jeho volebního programu, s nímž toto politické uskupení uspělo v prvních svobodných volbách v květnu 1990. Ve výčtu nově vzniklých vysokoškolských pracovišť na straně 200 zase postrádám zmínku o založení Oddělení sociální politiky (později Katedry veřejné a sociální politiky) na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy na jaře 1990. Přes tyto dílčí nedostatky a opomenutí představuje druhá kapitola cenný souhrnný přehled vývoje sociálního státu v Československu – a nepochybně se stane užitečnou pomůckou všem studentům sociální politiky.

Třetí část podrobněji rozebírá vývoj sedmi oblastí operačního pole sociálního státu: zaměstnanosti, důchodového zajištění, bydlení, zdraví, sociálních aspektů vzdělání, rodiny a nakonec chudých a sociálně potřebných. Celkově není tato část recenzovaného díla úplně srodatá. V části o důchodovém zajištění nalezeme bohužel jenom skupé zmínky o aktech a procesech přípravy přelomového zákona č. 99/1948 Sb. o národním pojištění, který předznamenal novou fázi vývoje této klíčové složky sociální ochrany. Problematika bydlení zase nezapře ekonomický rukopis, včetně rozboru příčin bytové krize. Pasáž věnovaná zdravotní politice opomíjí dva zásadní programové dokumenty: *Návrh reformy péče o zdraví* zpracovaný již počátkem roku 1990 Pracovní skupinou pro reformu, a *Návrh nového systému zdravotní péče* z podzimu téhož roku. Ty se staly základním vodítkem všech následně realizovaných reformních kroků. Opět i přes tyto výhrady mají všechny oddíly třetí části bez rozdílu značnou vypovídací hodnotu.

Nyní několik poznámek technického charakteru. V textu často narazíme na odkazy na *jiné místo této knihy*. Četba se tak stává téměř detektivním hledáním, na kterém konkrétním místě více než čtyřsetstránkového svazku bude tento odkaz úspěšně polapen. Většímu čtenářskému komfortu by prospěly odkazy na literaturu, zpracované podle platné normy (schází váv ročník, uvedení vydavatele, ročníku nebo čísla odborného časopisu), ale i odpovědněji sestavený jmenný rejstřík.

Závěrečnou charakteristiku opřu o rozsáhlejší citát z konce recenzovaného díla: *Proto jsme se snažili ukázat na kořeny soudobých institutů, jež nakonec mnohdy nalézáme v šeru dávné minulosti. Většina návrhů na poli sociální politiky, jež jsou nám dnes předkládány jako horké novinky a jako pokroková opatření, zde již většinou někdy v minulosti byla. A právě historické poznání nám může pomoci zhodnotit, co od soudobých reforem můžeme v budoucnu očekávat.* Podobně vnímám hlavní přínos knihy i já. Přiznám se, že jsem byl při jejím čtení několikrát zaskočen referencí o institutech, které jsem považoval za relativně nové či převzaté z praxe jiného státu, a přitom byly realizovány už před mnoha desetiletími: například o počátcích mateřských školek u nás už v první polovině 19. století, nebo o vazbě výše důchodové daně na počet vyživovaných potomků už v době první republiky. Jisté také je, že se příliš nemění ani ideologická argumentační výbava vlád usilujících o parametrické nebo i systémové změny sociálního státu po zásadní změně politických poměrů.

Tuto knihu by rozhodně neměl nechat bez povšimnutí žádný student ani akademik zabývající se sociálními dějinami a/nebo sociální politikou naší země. ▣

Martin POTŮČEK
